

УДК 330.322

О. Р. Волошин

ДО ПИТАННЯ ПОЛІПШЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто проблеми інвестиційної діяльності в Україні. Подано аналіз сучасного інвестиційного клімату та розкрито фактори формування привабливого інвестиційного середовища, а також інвестиційних ризиків. Вивчено питання необхідності створення довгострокової стратегії залучення інвестицій, закріпленої у державній економічній політиці.

Проаналізовано основні причини низького рівня іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. Запропоновано шляхи покращення інвестиційного клімату України на сучасному етапі з використанням повного комплексу державних та ринкових важелів.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційний потенціал, інвестиційне середовище.*

Постановка проблеми. Світовий досвід свідчить, що країни зі складною економічною ситуацією не здатні розвиватися без залучення й ефективного використання інвестицій. Інвестиції є запорукою відтворення і на рівні підприємства, і на рівні держави. Нині внутрішні джерела інвестиційних ресурсів України є доволі обмеженими, тому виникає щораз більша необхідність у залученні іноземних інвестицій. Для цього потрібне радикальне поліпшення інвестиційного клімату, який, незважаючи на очевидні позитивні зміни, є незадовільним.

Тому потрібна довгострокова стратегія стимулювання залучення інвестицій.

Стан дослідження. Питання, пов'язані з дослідженнями в галузі інвестиційної діяльності, завжди цікавили вчених-економістів і відобразились у працях таких науковців, як І. Крупка, О. Баранівський, А. Пересада, С. Гуткевич, Б. Данилишин, Д. Загірняк, Н. Пітель, Е. Рубанова та інші. Однак сьогодні ще не розроблена єдина система, яка б давала змогу оцінювати інвестиційний клімат, комплексно поєднуючи в собі інтереси держави, підприємства-отримувача та інвестора. Тому питання покращення інвестиційного клімату в Україні за сучасних умов не втрачають своєї актуальності і потребують подальшого розгляду та вивчення.

Метою статті є аналіз і оцінка сучасного інвестиційного клімату України, визначення головних проблем, пов'язаних з інвестуванням, та розробка рекомендацій щодо покращення інвестиційної діяльності в Україні.

Виклад основних положень. Для належного економічного розвитку держави та забезпечення відтворювання необхідний постійний приплив засобів. Сьогодні інвестиції є важелем здійснення структурної перебудови економіки, вирішення соціальних і економічних проблем. Обсяг внутрішніх фінансових ресурсів в Україні є недостатнім, тому необхідно залучати іноземні інвестиції.

Інвестиційний клімат – це насамперед сукупність певних економічних передумов функціонування суб'єктів інвестування. Дослідження провідних вчених-економістів і практика країн із ринковим механізмом свідчать, що поняття «сприятливий інвестиційний клімат» охоплює чотири основні елементи:

- стабільну макроекономічну та політичну ситуацію;
- стабільну законодавчу інвестиційну базу протягом доволі тривалого часу;
- достатній розвиток інвестиційної інфраструктури;
- існування високого внутрішнього попиту на інвестиційні ресурси із важливістю отримання віддачі від інвестування [1].

У створенні сприятливого інвестиційного клімату сьогодні Україна поступається багатьом країнам Центрально-Східної Європи, країнам Балтії та СНД.

Для подолання прогалін у залученні іноземних інвестицій Україні потрібна системна політика з формування інвестиційного клімату. Адже у період переходу до ринку найбільшої деградації в Україні зазнала саме інвестиційна діяльність. І нині стан цієї сфери є доволі складним унаслідок зниження ділової активності більшості суб'єктів

господарювання, остаточного погіршення інвестиційного клімату та можливостей бюджетів усіх рівнів. Наприклад, залучення іноземних інвестицій до Чехії більший в 11 разів, а до таких країн, як Словаччина, Польща, Португалія – у 5–6 разів, ніж в Україну.

За оцінками спеціалістів, для створення повноцінної експортно-орієнтованої економіки Україні необхідно 40–50 млрд дол. За сучасних умов господарювання майже припинився процес оновлення основних фондів. Коефіцієнт їх вибуття становить менше 1%, а зношення – 70–80%. За оцінками фахівців, Україна має потенційні можливості для ефективного освоєння зовнішніх інвестицій у сумі 2–2,5 млрд дол. США за рік. Така сума достатня для реконструкції пріоритетних галузей економіки впродовж 5 років. А за орієнтації лише на власні резерви – цей процес неминуче триватиме 20 і більше років [2].

Чинники інвестиційного клімату можна розділити на інвестиційні ризики та інвестиційний потенціал. Інвестиційні ризики характеризуються рівнем невизначеності щодо одержання прибутку (доходу) від інвестицій і є передумовою ухвалення інвестиційного рішення [3]. Економічна ситуація в Україні сьогодні є доволі нестабільною і це значною мірою пов'язано з військовими діями на Донбасі та анексією Криму. Зруйновані багаторічні економічні зв'язки й міжрегіональні стосунки, транспортні маршрути перевезень, погіршуються кредитні й інвестиційні рейтинги приватних компаній [4].

Інвестування – це завжди дуже ризикований бізнес, тому його слід правильно оцінити.

Зокрема найбільше впливають на формування інвестиційного середовища у будь-якій країні:

- правова структура;
- фіскальна структура;
- переказ грошей за кордон;
- трудове законодавство;
- втручання уряду у справи бізнесу;
- непрозорість бізнесу;
- високий рівень злочинності [5].

Інвестиційні процеси в Україні характеризуються нестабільністю темпів розвитку та нерівномірністю розподілу інвестицій за галузями економіки. Все це зумовлює незбалансованість і недосконалість інвестиційної діяльності в нашій державі.

Найбільшим недоліком інвестиційного клімату в Україні є надзвичайно високий рівень корупції. Вважається, що коли річний рівень ВВП на душу населення нижче 8 тис. дол., то така держава не може бути не корумпованою. В Україні ж, за всіма підрахунками (врахо-

вуючи всі соціальні пільги та виплати), цей показник становить не більше 5 тис. дол.

Оскільки інвестиційний клімат будь-якої країни визначається насамперед стабільністю її економічної та політичної ситуації, цілком зрозумілим є той факт, що Україну визнано однією з найризикованіших країн Східної Європи щодо вкладення інвестицій. Це зумовлено такими негативними чинниками [2]:

- неефективною економічною (і зокрема інвестиційною) політикою держави, про що свідчить тривалий процес «проїдання» основного капіталу та небажання багатьох суб'єктів господарювання працювати в легальному бізнесі;

- низькою «привабливістю» інвестиційного клімату внаслідок правової нестабільності, недостатньою ефективністю господарювання (особливо у сфері матеріального виробництва), корупцією та неадекватним податковим тиском на товаровиробника [6] (у дослідженнях Світового банку стверджується, що витрати, пов'язані з ненадійністю інфраструктури, проблемами з виконанням договірних зобов'язань, злочинністю, корупцією та державним регулюванням, можуть становити понад 25% обсягів продажу, більш ніж утричі перевищуючи суму податків, сплачених фірмою в звичайному порядку);

- неефективною амортизаційною політикою, що має податкове підґрунтя, а не орієнтир на довгострокову перспективу розвитку економіки;

- недостатнім розвитком комунікацій та інфраструктури інвестиційного ринку;

- низькою платоспроможністю більшості населення та кризою неплатежів;

- неврегульованістю земельних правовідносин та відсутністю цивілізованого ринку землі в Україні, що звужує ефективне використання інвестиційних ресурсів, особливо під час реалізації спільних з нерезидентом вкладень;

- нерозвиненістю банківської та страхової діяльності, інвестиційних фондів;

- відсутністю програми налагодження ефективного співробітництва зі стратегічними іноземними партнерами, небажанням допускати іноземних інвесторів до участі у рентабельних проектах і приватизації [6].

Збільшення частки іноземних інвестицій у ВВП позитивно впливає на його динаміку та сприяє економічному розвитку країни. Водночас зниження частки інвестицій у ВВП зумовлює його зменшення. А надто, подальше зниження інвестицій та їхньої частки у ВВП

приведе до стрімкого падіння економіки та ще більше погіршить інвестиційний клімат у країні, її інвестиційну привабливість.

Для залучення інвестицій потрібно протягом 2–3 років підтримувати стабільне економічне зростання, щоб запевнити інвесторів у поліпшенні інвестиційного клімату та зниженні ризику. Відтак вирішальну роль у забезпеченні розвитку інноваційної діяльності виконує макроекономічна стабілізація.

Серед факторів ризику інвестування економіки України загалом слід виокремити значну невідпрацьованість та невідлагодженість правової сфери інвестування.

Для визначення інвестиційного потенціалу країни необхідно дати оцінку низці чинників, серед яких найбільш вагомими є ресурсно-сировинний, інтелектуальний потенціал, стан розвитку економіки, її соціальна та ринкова інфраструктури, рівень споживання виробленої продукції, економіко-географічне розташування, політичне середовище, здійснення реформування, економічні зв'язки. Як бачимо, вагому частину складових інвестиційного потенціалу віднесено і до факторів інвестиційного ризику, який на сучасному етапі доволі високий [3].

За роки незалежності в Україні 6 разів змінювалися умови інвестиційної діяльності для нерезидентів. Водночас новий закон скасовує або навіть зводить нанівець попередній; існує різновекторність дій ключових гілок влади. Загалом спостерігається маніпулювання правовим полем, якого не визнає цивілізований ринок.

Привабливе для іноземних інвесторів правове оточення повинно відповідати трьом умовам. По-перше, приватні інвестори, і іноземні, і внутрішні, мають бути впевнені, що їхні інвестиції надійно захищені добре розвинутою системою законів. По-друге, інвестори мають бути переконані, що закони впроваджуються: найдосконаліше законодавство не має ніякої цінності, якщо не втілюється у практиці. По-третє, інвестори потребують стабільності та передбачуваності системи юриспруденції. Досі не вирішена проблема забезпечення зарубіжних інвесторів інформацією про чинне законодавство стосовно іноземних інвестицій. Немає єдиного підходу до статусу та відміни попередніх законів, тому важко визначити, які закони зберігають чинність, а які були анульовані [7].

Важливим елементом формування позитивного інвестиційного клімату в Україні є активізація співпраці з міжнародними економічними інституціями, вплив яких на фінансові потоки у системі світового господарства доволі значний. Сьогодні основними організаціями, з якими співпрацює Україна, є Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (МБРР) та Європейський банк реконструкції та розвит-

ку (ЄБРР). Умови співробітництва з кожним із них визначаються їх статутами і відрізняються одна від одної, що зумовлено специфікою функціонування цих інститутів.

Ефективне співробітництво з цими організаціями допомагає запроваджувати програми фінансової стабілізації та залучати пільгові кредити в економіку країни. Стратегія міжнародних фінансових організацій спрямована на підтримку таких напрямів реформ, як розвиток приватного сектору, структурна перебудова державного та фінансового секторів, програми соціального захисту, охорона природного навколишнього середовища [8].

Головним чинником щодо залучення великого іноземного капіталу в економіку України є його участь у приватизації насамперед стратегічних об'єктів. Близько 50% іноземних інвестицій забезпечили саме іноземні інвестори завдяки участі у приватизації українських підприємств.

З іншого боку, об'єкти, що пропонуються для приватизації за участю іноземних інвесторів, є для останніх малопривабливими. Основні причини цього такі: слабка правова база, що істотно ускладнює здійснення будь-якого реального контролю зовнішнього власника над підприємством, де він не має контрольного пакета акцій; у третині приватизованих підприємств держава дотепер зберігає за собою надто великі пакети акцій (до 30%); держава й далі втручається у розвиток важливих галузей.

Якщо розглядати мікроекономічний рівень, то основними причинами погіршення інвестиційного клімату України є: рейдерські захоплення підприємств; непрозорість ухвалення інвестиційних рішень та недооцінка активів підприємств; значний тіньовий сектор економіки; перешкоди в ліцензуванні та реєстрації підприємств, відведення та узаконення майна, високі витрати на дозвільні документи тощо; відсутність системи захисту прав інтелектуальної власності, приватного права, неспроможність захисту прав власності в судовому порядку, складність у проведенні процедури банкрутства підприємств; низька ділова культура ведення бізнесу; неефективність антимонопольного регулювання, значна залежність підприємств від імпорту паливно-енергетичних ресурсів; лобіювання владних інтересів; відсутність права голосу в мажоритарних акціонерів [9].

Створення сприятливого інвестиційного клімату та посилення механізму мотивації довгострокового вкладення коштів пов'язане з використанням і ринкових заходів (розвиток конкуренції, обмеження монополізму, забезпечення можливостей ефективного вкладення капіталу у виробництво), і заходів щодо централізованого державного

регулювання інвестиційної діяльності. Ключовий принцип державної політики щодо внутрішніх інвесторів полягає в тому, щоб не втручатись в їхню діяльність, максимально сприяти підвищенню їхньої інвестиційної активності та забезпеченню надійного захисту вкладених коштів [10].

З метою залучення капіталу незалежних інвесторів необхідно створити систему диференційованих податкових пільг, які компенсували б несприятливі чинники інвестиційного середовища: субсидії за рахунок бюджету та інвестування проєктів у пріоритетних галузях; звільнення від податків коштів підприємств, які спрямовуються на розвиток свого виробничого потенціалу. Незважаючи на збільшення інвестиційної активності суб'єктів господарювання, головна функція стратегічного управління інвестиційною сферою розвитку виробництва повинна залишатися все-таки за державою та за її органами управління.

Висновки. Для забезпечення економічного зростання України потрібне радикальне поліпшення інвестиційного клімату. Водночас швидко змінити ситуацію майже неможливо. Багато процесів, як, наприклад, політична реформа, подолання корупції та інші інституційні зміни, мають тривалий характер. Тому слід забезпечити якщо не швидке, то постійне і неухильне поліпшення ситуації. У інвесторів повинна скластися впевненість, що сьогодні краще, ніж вчора, а завтра буде краще, ніж сьогодні. Відтак потрібна довгострокова стратегія стимулювання залучення інвестицій, закріплена в державній економічній політиці.

Одним з першочергових заходів є досягнення національної згоди між різними рівнями управління владними структурами, політичними партіями і суспільними організаціями. А також необхідне удосконалення правової і нормативної бази держави, націленої на створення і функціонування стабільної економіки.

Необхідною передумовою покращення інвестиційного клімату є низький рівень інфляції і передбаченість поведінки цін в економіці. Неможливо серйозно поліпшити імідж України в очах іноземних інвесторів і без урегулювання проблеми державного боргу, а також без введення жорстких обмежень на його формування.

Необхідна проста та зрозуміла система оподаткування, яка задовольняла б сподівання платників податків і давала б змогу дотримати державні інтереси. Водночас важливим є надання податкових пільг вітчизняним і іноземним інвесторам, банкам, що йдуть на довгострокові інвестиції з тим, щоб повністю компенсувати їм збитки від сповільненого обороту капіталу.

На порядку денному також реалізація програми реструктуризації банківської системи та запобігання банкрутствам банків.

Для скорочення масштабів корупції слід проводити лібералізацію обмеження можливостей втручання урядовців у господарські процеси. Необхідно послідовно усувати невизначеність і суперечливість у законодавстві, можливості різних тлумачень та пов'язаних із ними зловживань.

Особливо потрібно зважати на надання захисту прав інтелектуальної власності, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів в цій сфері.

Так само всебічно повинна розвиватися конкуренція. Необхідна ліквідація обмежень на підприємницьку діяльність і створення рівних умов для суб'єктів господарювання. Необхідно спростити процедури по організації бізнесу.

Важливий резерв посилення економічної мотивації іноземного інвестування, що не залежить від інвестиційного клімату, пов'язаний з організаційними моментами, а саме: розширення інформації про інвестиційну діяльність для нерезидентів, систематизація та регулярне оновлення банку даних інвестиційних проєктів, розроблених відповідно до міжнародних підходів. Це потребує активізації діяльності Державної кредитно-інвестиційної компанії, Центру сприяння іноземним інвестиціям Мінекономіки України. Реалізація зазначених заходів сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в Україні, створить передумови для виникнення сталих інвестиційних мотивацій у зарубіжних партнерів, що обов'язково призведе до зменшення розриву між потребами національної економіки в зовнішніх інвестиційних ресурсах та їх фактичним надходженням.

1. Детюк Т. Г. Інвестиційний клімат в Україні / Т. Г. Детюк // Економіка і держава. – 2009. – № 1. – С. 31–34.

2. Коваль Н. О. Проблеми та шляхи покращення інвестиційної діяльності в економіці України / Н. О. Коваль, Л. В. Терпель // Економічний аналіз: зб. наук. праць; Тернопільський національний економічний університет; ред. кол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського нац. економ. університету «Економічна думка», 2013. – Т. 13. – С. 56–63.

3. Крамаренко К. М. Формування інвестиційного клімату України в сучасних умовах / К. М. Крамаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 188–191.

4. Яблонська А. Інвестиційний та економічний клімат України в умовах російської агресії / А. Яблонська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/investitsiyiny-ta-ekonomichnyy-klimat/>.

5. UNCTAD and OECD. Third report on G20 investment measures. – 2010.
6. Пітель Н. Я. Проблеми формування інвестиційного клімату України / Н. Я. Пітель // Бізнес-навігатор. – 2010. – № 3 (20). – С. 18–24.
7. Гераймович В. Л. Проблеми державного регулювання інвестиційного процесу в Україні / В. Л. Гераймович // Науковий вісник НУБіПУ. – 2011. – Вип. 168. – С. 123–130.
8. Борщевський В. В. Іноземні інвестиції як чинник регіонального розвитку / В. В. Борщевський // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 108–117.
9. Мотриченко В. М. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи активізації / В. М. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2011. – № 4 (4). – С. 31–36.
10. Федоренко В. Г. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні / В. Г. Федоренко. – К.: Науковий світ, 2003. – 738 с.

Волошин А. Р. К вопросу об улучшении инвестиционного климата Украины в современных условиях

Рассмотрены проблемы инвестиционной деятельности в Украине. Приведен анализ современного инвестиционного климата и раскрыты факторы формирования привлекательной инвестиционной среды, а также инвестиционных рисков. Рассмотрен вопрос необходимости создания долгосрочной стратегии привлечения инвестиций, закрепленной в государственной экономической политике.

Проанализированы главные причины низкого уровня иностранных инвестиций в отечественную экономику. Предложены пути улучшения инвестиционного климата Украины на современном этапе с использованием полного комплекса государственных и рыночных рычагов.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестиционный потенциал, инвестиционная среда.

Voloshyn O. R. On the issue of improving the investment climate in Ukraine in modern conditions

The subject of investment activity in Ukraine today is under consideration. International experience teaches us that the countries of the difficult economic situation are not able to develop without the involvement and the effective use of investment. At present, home source of investment resources in Ukraine is very limited because there is a growing need to attract foreign investment. This requires a radical improvement of the investment climate. Thus, the question of urgent importance is a long-term strategy to stimulate investment attraction.

The concept of «investment climate» is considered, as well as the factors of an attractive investment environment are revealed in the article. The factors of investment risk, characterized by uncertainty about the level of profit being the prerequisite for investor decision-making are analyzed.

Directions to improve the investment climate in Ukraine in modern conditions are suggested. Radical changes in the investment policy of the state should be secured by legal and regulatory framework, aimed at creating a stable

and functioning of the economy. The issues of concerning the public debt, reducing inflation, improving the tax system restructuring of banking system are considered to be important. The problem of reducing corruption is a top-priority task. Particular attention should be paid to the protection of intellectual property, competition and facilitation in business organization.

An important question remains significant expansion of information on investment activity for non-residents, systematization and regularly updated database of investment projects developed according to international approaches.

To generate an attractive investment climate and attract domestic economy in the desired volume of investment resources is necessary for using all the complex levers, both state and market.

Key words: *investments, investment climate, investment potential, investment environment.*

Стаття надійшла 3 березня 2017 р.